

VIIES MUUTUVA KEELE PÄEV

2009. aasta 5. novembril toimus Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudis viies muutuva keele päev teemal „Millal keelemuutus reeglistub?“. Traditsioonilise seminari eesmärk on olnud koondada keeleteadlasi, keda ühendab huvi muutuste vastu nii keele kasutamises kui ka keelesüsteemis, ning tutvustada sellealaseid uuemaid uurimistulemusi. Ettekandepäevadel osalejad on oluliseks pidanud muutumistendentside põhjalikku tundmist, et prognoosida eesti keele muutusi.

Eeldusel, et normatiivsed keelereeglid põhinevad deskriptiivsetel, peaks olulisemad keelemuutused jõudma varem või hiljem ka grammatikakirjeldustesse. Nii oleks reeglite ja spontaanse keele paratamatu erinevus võimalikult väike.

Muutuva keele päeva avas kutsutud esinejana Arvi Tavast (TLÜ), kes pidas keele(seadus)alaste vaidluste kontekstis ettekande „Üleskutse eksplitsiitsusele“. Ta arutles väljaütlemata eelduste üle, mille eksplitseerimine võiks mõjuda silmiavavalt: 1) keel on kõnelejatele kuidagi väljastpoolt valmiskujul antud, mistõttu kõnelejad ei osale või vähemalt ei tohiks osaleda selle keele loomisel; 2) keel küll pidevalt muutub, aga keelepahandaja teab pahandatavast paremini, kuidas viimane oleks pidanud väljenduma; 3) keelekorralduse võimuses on inimliku ebakompetentsuse või vaenulikkuse kõrvaldamine.

Martin Ehala (TÜ) tutvustas õpilaste keeletaju uuringut, mis põhines eel-

dusel, et keelekontakt mõjutab keeletaju, mis omakorda võib avada tee põhjalikumatele muutustele. Ettekandes „Keelekontakt ja keeletaju: tolerantsusest verbireksioonide vallas“ analüüsi, milliseid lausestuse hälbeid tajusid lapsed loomulikumana, missugused olid loomulikkustaju korrelatsioonid katseisikute sotsiodemograafiliste taustandmete ja keelekontakti tugevusega ja mida see keelekontakti ja keelemuutuse olemuse kohta ütleb.

Anni Oja (TLÜ) käsitles veebilehe Delfi.ee meelelahutus- ja spordiuudiste kommentaare, otsides vastust küsimusele, kas ja kui, siis millisel kujul on kommentaarikeel selles keskkonnas aastail 1999–2009 muutunud. Analüüs näitas suulise kõne erijoonte ja graafiliste markeerimisvõtete ulatuslikku kasutamist.

Järgmised esinejad kõnelesid tegeliku keele ja normingu regulaarsetest vastuoludest.

Helle Metslangi (TÜ) ja Silvi Vare (EKI) ühisettekandes „Liitverbid tulekul(?)“ täheldati, et eesti kirjakeele korralduse sünteetilisuspürgimus on jõudnud liitverbini, mis finitvormide puhul tähendab mõningast nihet lausestruktuuris. Moodustusviisi poolest on käsitletud tegusõnade hulgas pärisliitsõnu, mis on tekkinud põhiliselt ühendverbiosiste liitumisel (*taas + avama*). Teine osa on eeldatavasti moodustunud liitdeverbaalide analoogial tagasimoodustuse teel (*ilu + lugema*, vrd *ilulugemine*) ja kolmas rühm konversiooni teel liit-

noomenite alusel (*rahatrahvima* < *rahatrahv*). Niisuguste predikaatide puhul paigutatakse täiendkomponent verbi ette, millega kaasneb nihkeid tavapärasel lauseehituses, ennekõike sõnajärjes ja lauserütmis (*Ta ülehindas oma võimeid*).

Anni Jürine (TÜ) käsitles ettekandes „Verbiühendite reanalüüs kirjakeeles” ühend- ja väljendverbide infiniitsete vormide ümbertõlgendusi, millest annab märku nende vormide süstemaatiline norminguvastane kokkukirjutamine. See suundumus on selgelt märgatav toimetamata kirjalikes tekstides. A. Jürine avas kokkukirjutamise tagamaid, kus mängivad kaalukat rolli verbiühendite leksikaliseeritus ja analoogia. Kirjeldatud tendents võib ühelt poolt anda märku keeles toimuvatest loomulikest muutustest. Teisalt näitab see, et keelekasutajad ei mõtle kirjutades sõnaliikidele ega lauseliikmetele, mistõttu nad ei ole võimelised rakendama nende kriteeriumide abil sõnastatud reegleid.

Külli Habicht (TÜ) keskendus ettekandes „Ühe muutuse tagamaad: *peale* ja *pärast*” eesti (normi)kirjakeeles pikka aega probleemiks olnud kaassõnade funktsioonidele ja kasutamisevõimalustele. Ta soovitas kirjakeeles loobuda sõnade *peale* ja *pärast* tähenduste eristamisest ajatähenduse vormistamisel, nii nagu Emakeele Seltsi keeleteoimkond hiljuti ka teha otsustas.¹

Kolmes viimasel ettekandes käsitleti eesti keele süsteemi olemuslikke muutusi.

Piret Piiraja (TÜ) kirjeldas ettekandes *hakkama*-verbi kasutamisel alates

XVII sajandist toimunud muutusi. Käsitluse fookuses oli *hakkama* kui aspektuaalse info väljendaja ahelverbides.

Heiki-Jaan Kaalep (TÜ) juhtis tähelepanu viimaste aastakümnete tendentsile, et *id*-osastav on hakanud eesti keeles levima varem ainult *i*-osastavaga (V)*ne*-, (V)*s*-sõnadesse. Teksti-korpuste põhjal saab öelda, et *id*-lõpu levik ei piirdu kolmesilbiliste kolmandavälte-liste sõnadega, vaid puudutab ka pikemaid sõnu. Väga selgelt on näha, et *id*-lõppu kasutatakse küll *ne*-tuletistes, kuid *us*-, *is*-, *lane*-, *line*-, *kene*-, *mine*-liitega sõnades peaaegu üldse mitte, ehkki norm seda lubab.²

Lõpetuseks selgitas Triin Lõbu (TÜ) hulgasõnadega seotud morfosüntaktilisi muutusi. Ta käsitles toimunud nihkeid õigekeelsusliku probleemina, mille taustaks on olemasolevate keelestruktuuride ümberanalüüs. Keelekasutajad on hulgafraasi hakanud teatavatel juhtudel käsitama loomulikumana tunduva substantiivifraasina.

Seega juhiti järjekordse muutuva keele päeva ettekannetega nii lingvistide kui ka laiema avalikkuse tähelepanu vajadusele mõista meie keeles toimuvat pigem olemuslikult, püüdmata seda hinnata hea-halva skaalal.

KATRE ÕIM

¹ Vt lähemalt: P. Päll, [K. Habicht,] Kaassõnade *peale* ja *pärast* tähenduse normimisest. – Keel ja Kirjandus 2010, nr 1, lk 55–57.

² Vt lähemalt: H.-J. Kaalep, Mitmuse osastav eesti keele käändesüsteemis. – Keel ja Kirjandus 2010, nr 2, lk 94–111.